

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Тимар Ірина Іванівна

УДК 930.1:930.2(438)«11/15»+94:327

ОБРАЗ ПОЛОВЦІВ У ПОЛЬСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ ДУМЦІ XI–XV СТ.

07.00.02. – всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі всесвітньої історії ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
ВОЛОЩУК Мирослав Михайлович,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
професор кафедри всесвітньої історії

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, старший науковий співробітник
ГОЛОВКО Олександр Борисович,
Інститут української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України,
старший науковий співробітник відділу зарубіжних джерел з історії України

доктор історичних наук, старший науковий співробітник
ЧЕРКАС БОРИС ВОЛОДИМИРОВИЧ,
Інституту історії України НАН України,
провідний науковий співробітник відділу історії України середніх віків та раннього нового часу

Захист відбудеться 28 вересня 2021 р. о 12:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.12 Львівського національного університету імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 330)

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79601, м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розіслано 27 серпня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
професор

Р. М. Шуст

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕМИ

Актуальність теми. Із другої половини XI – до середини XIII ст. половці були одними з найактивніших номадів Великого Степу. Вони розширили ареал свого розселення від передгір'я Карпат до Балхашу і Алтаю, що спричинило безпосередні тривалі контакти із християнськими країнами та народами, зокрема у Центрально-Східній Європі. У науковій літературі їхні взаємовідносини із європейськими сусідами здебільшого зводяться до військових стосунків із руськими князями, володарями Ромейської імперії (Візантії) й Угорщини, головню крізь призму «свій – чужий», де кочівник-нехристиянин завжди виступає «чужим». Це досі спричиняє відтворення історії номадів у світлі ворожості до християнських народів та відсутність наукового інтересу до інших сфер їхнього життя. Окреслена категоричність однобоко та спрощено впливала на студії взаємовідносин степовиків із осілими народами, зокрема й поляками, позбавлені досі належного історіографічного дискурсу (за наявності належної кількості джерел), додаючи обраній проблематиці характерної *наукової актуальності*. Окремо її актуалізує пряма потреба й подальших тюркологічних досліджень, яких в Україні відверто обмаль.

Контакти династії П'ястів, польських еліт із кочівниками Степу, якщо не завжди, то дуже часто проходили на або через землі Русі, за посередництвом місцевих князівських родів, обов'язково залишаючи відбиток у світі міждинастичних матримоніальних відносин, військовій справі, культурі, побуті, топонімії тощо. Оскільки українська історія – це історія всіх народів, котрі перебували/проживали на її території та мали вплив на формування української нації, *суспільно-політичний складник актуальності* нашої теми очевидний.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана на кафедрі всесвітньої історії факультету історії, політології і міжнародних відносин Державного вищого навчального закладу «*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*» і є складовою частиною науково-дослідної роботи «*Центрально-Східна Європа: етнополітичні процеси, соціальні трансформації, міжнародні відносини*» (державний реєстраційний номер: 0112U003030).

Об'єкт дослідження становить польська історична думка з XI до XV ст.

Предметом роботи є образ половців у польській історичній думці XI–XV ст.

Мета дослідження полягає у всебічному вивченні та аналізі джерельної спадщини задля відтворення образу половців у польській історичній думці. Для досягнення поставленої мети необхідно **дослідити**:

- стан наукової розробки, джерельну базу та методологію теми;
- загальне уявлення про номадів Сходу X–XI ст. у державі П'ястів до появи половців (на прикладі кочових угрів та печенігів);
- характер та обсяг знань про половців у Польщі XI–XIII ст.;
- військово-політичні контакти між П'ястами і половцями XI–XIII ст.;
- місце кочівників у русько-польських відносинах;

- участь номадів і поляків у боротьбі за «австрійську спадщину» 1246–1278 рр.;

- випадки генеалогічних зв'язків між нащадками русько-половецьких шлюбів та представниками династії П'ястів;

- «половецькі» сюжети у «*Annales*» Яна Длугоша (1415–1480) – найбільшій компілятивній праці середньовічної Польщі.

Хронологічні рамки роботи обмежуються XI–XV ст., де умовно нижньою межею слугує 1091 р. – перша відома джерельна згадка про контакти половців із землями П'ястів, а верхньою 1480 р. – смерть Я. Длугоша, автора найпізнішого з походження використаного нами джерела, в якому подано рецепцію автора XV ст. про вже призабутих номадів.

Географічні межі роботи охоплюють терен безпосередніх контактів половців із елітами Польщі, котрі не обмежувалися лише володіннями П'ястів, а й об'єктивно сягали земель Русі, Угорщини, Чехії та Австрії.

Методологічна база дослідження. Для розв'язання дослідницьких завдань застосовано загальнонаукові та спеціально-історичні **методи**: історичний, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, статистики і підрахунку, порівняння і зіставлення, картографії, а також наукові принципи історизму, об'єктивності, логічності та послідовності, соціального підходу, альтернативності.

Наукова новизна дисертації полягає у аналізі широкого кола джерел та історіографії, що допомагають вперше у світовій медієвістиці та тюркології комплексно і всеохоплююче відтворити цілісний образ половців у польській історичній думці XI–XV ст.

Уперше:

- на основі опрацювання широкого кола різнопланових джерел (писемних, археологічних, топонімічних) вивчено етапи взаємовідносин половців із поляками, безпосереднє перебування номадів у польських землях XI–XIII ст.;
- встановлено чотири факти кровноспоріднених зв'язків між представниками керівних половецьких еліт і П'ястами за посередництвом руських Рюриковичів. При цьому, не виявлено жодного безпосереднього факту укладення шлюбу між половчанкою і польським князем;
- вивчено рівень і характер знайомості кожної генерації польської політичної та інтелектуальної еліт XI–XV ст. із кочовиками-половцями;
- комплексно проаналізовані, статистично обліковані та з іншими наративами синхронізовані «половецькі сюжети» «*Annales*» Я. Длугоша.

Удосконалено:

- з метою пошуку половецьких генеалогічних впливів серед П'ястів стан досліджень угорсько-польських та угорсько-куманських шлюбів другої

половини XIII ст. (періоду активного родичання угорських королів та членів їхніх родин із куманками);

- рівень студій про посередницьку роль руських князів у польсько-половецьких зв'язках, зокрема військового характеру. Меншою мірою це відбувалося завдяки угорським, чеським чи моравським елітам.

Отримали подальший розвиток:

- дослідження зв'язків поляків із народами Степу X–XI ст.: уграми та печенігами;
- студії військово-політичних зв'язків половців із П'ястами;
- вивчення половецької топонімії Польщі.

Науково-практичне значення отриманих результатів. Проведене дослідження здійснено в руслі загальноєвропейських студій з міграції, формування різних суспільних станів доби Середньовіччя, їх мобільності, тощо. Одержані результати можуть сприяти подальшому вивченню польсько-руських, угорсько-руських відносин X–XIV ст., контактів із половцями та іншими народами Степу еліт Ромейської та Священної Римської імперій, місця кочівників у системі міждинастичних стосунків Центрально-Східної Європи, формування ідеї «сарматизму» часів Речі Посполитої тощо.

Робота актуалізує потребу ґрунтовніших досліджень польської і української археології, антропології та спеціальних історичних дисциплін, організації спільних експедицій, науково-дослідних семінарів, конференцій, тіснішої міжкафедральної співпраці. Результати роботи можуть бути використанні у вихованні етно, релігійно та національно вираженого суспільства, переосмислення аспектів цивілізаційного поділу на «схід-захід», що у сучасному світі є причиною багатьох політичних суперечок і військових конфліктів.

Апробація результатів дослідження відбулася на п'яти всеукраїнських та міжнародних конференціях, зокрема: I Міжнародній науковій конференції серії *Colloquia Russica* «*Ruś średniowieczna a sąsiedzi (IX – połowa XIII wieku)*» (Kraków, 24–26 listopada 2010 r.); II Міжнародній науковій конференції серії *Colloquia Russica* «*Князівства земель Галичини та Волині в міжнародних відносинах XI–XIV ст.*» (Івано-Франківськ, 20–22 жовтня 2011 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «*III Міждисциплінарні гуманітарні читання*» (Київ, 6–7 червня 2014 р.); V Міжнародній науковій конференції серії *Colloquia Russica* «*Rus a Stredná Európa v XI–XIV storočí*» (Spišská Kapitula, 16–18 októbra 2014 r.); IX Міжнародній науковій конференції серії *Colloquia Russica* «*Ruś a Polska (X–XIV w.)*» (Przemyśl, 5–8 grudnia 2018 r.), а також щорічних науково-звітних конференціях викладачів і аспірантів ДВНЗ «*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*».

Окремі підрозділи дисертаційного дослідження були апробовані під час наукових стажувань у формі проведених відкритих лекцій. Зокрема, 12 січня 2015 р. на тему «*Половці у руських літописах*», 21 січня 2015 р. «*Образ половців у латинських джерелах*», а також 26 травня 2015 р. у рамках Медієвістичної наукової секції студентів-істориків «*Половці-Кумани у польських джерелах*» (Ягеллонський університет, Краків, Польща).

Опрацювання недоступного в Україні джерельного та історіографічного матеріалу уможливили наукові стажування, систематичні консультації та робочі зустрічі в наукових і навчальних осередках Польщі, Словаччини та Чехії (1–28 лютого 2014 р. Стипендія Польського Комітету ЮНЕСКО (Варшавський університет, Польща), керівник – проф. Павел Жмудський; 1 лютого – 31 травня 2014 р. стипендія Словацької академічної інформаційної агенції (SAIA) (Університет імені Коменського, Братислава, Словаччина), керівник – проф. Мартін Гомза; 1 серпня 2014 – 31 червня 2015 рр. стипендіальна програма Уряду Польщі для молодих науковців (Ягеллонський університет, Краків, Польща), керівник – проф. Станіслав Срока; 1 вересня – 31 грудня 2016 р. – стипендіальна програма ОБТА відділу «*Artes Liberales*» (Варшавський університет, Польща), керівник – проф. Геронім Граля; 1–31 липня 2017 р. стипендіальна програма ОБТА відділу «*Artes Liberales*» (Варшавський університет, Польща), керівник – др. Віталій Нагірний; 27 червня – 23 липня 2018 р. XXVIII Літня школа студій Східної Європи (Варшавський університет, Польща); 1 вересня – 31 жовтня 2018 р. стипендія Словацької академічної інформаційної агенції (SAIA) (Інститут історії мистецтв Словацької Академії наук, Братислава, Словаччина), керівник – проф. Іван Герат; 1 жовтня 2018 – 30 липня 2019 рр. стипендіальна програма Міжнародного Вишеградського фонду (Західночеський університет, Пльзень, Чехія), керівник – Анета Голембьовська-Тобіаш.

Основні результати дисертації викладені в 16 статтях, надрукованих у наукових збірниках і матеріалах конференцій, з них 7 – у фахових виданнях з історичних наук.

Структура дисертації зумовлена її метою та науковими завданнями. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом, складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку джерел (426 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи – 250 сторінок, з них основного тексту – 193 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **«Вступі»** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, предмет та об'єкт, хронологічні та географічні межі дослідження, розкрито наукове і практичне значення дослідження.

Перший розділ «Історіографія проблеми. Джерельна база. Методологія» висвітлює стан наукової розробки теми, джерела та методологію дослідження.

У *першому підрозділі «Стан наукової розробки теми»* розглянуто основні дослідження в українській та зарубіжній історіографії.

Перші близькі нашій темі фахові наукові дослідження з'явилися в Російській імперії XVIII ст., де половців вивчали в контексті їхніх нападів на Русь. Офіційна російська історіографія XIX ст. відносила кочівників до «неісторичних» народів. С. Соловйов відносини Русі з половцями трактував у рамках цивілізаційної теорії «боротьби лісу зі степом»: протиборства сходу і заходу, осілого населення із кочовим. У дослідженнях П. Голубовського приділено увагу етнонімам, ужитим щодо кочівників, доведено, що термінами «кумани-кипчаки-половці» називали один народ.

Російська еміграційна історіографія представлена дослідженнями Д. Расовського, котрий дослідив кочові поселення в Угорщині та на Русі, походження номадів, розселення та географічні межі «поля половецького». Загалом, російська історична наука XVIII – початку XX ст. характеризується нагромадженням та аналізом джерельних відомостей про половців.

У радянській історіографії половці розглядалися на маргінесі студій, головно присвячених історії Русі. У післявоєнний період відзначмо вагомні нариси історичної географії половецького степу К. Кудряшова та праці С. Плетнєвої про, в цілому, степові народи Центрально-Східної Європи. Джерелознавчі аспекти представлені в роботах М. Тихомирова, Н. Щавелевої, Ю. Лимонова. Термінологію вивчали М. Артамонов, О. Скржинська.

У сучасній українській історіографії про взаємини номадів із найближчими сусідами йдеться у доробку Я. Дашкевича, котрий підкреслив існування цілком умовного кордону в лісовій та лісостеповій зонах Русі. Місце половців у русько-польських контактах, зокрема, вплив половецького фактору на життя південних околиць Русі і хід взаємин її князів із західними сусідами вивчає О. Головка. Л. Войтович дослідив половецьку роль у подіях на терені Галичини і Волині в першій половині XIII ст., їхню участь у відносинах Русі із Польщею та Угорщиною та міждинастичні генеалогічні зв'язки. Деякі сторінки польсько-половецьких шлюбів і польсько-половецьких військових контактів проаналізував М. Волощук. Участь половців та поляків у подіях міжнародного значення представлені у дослідженнях А. Федорука та І. Паршина. Сучасній

українській історіографії характерний міждисциплінарний підхід зі спробами переосмислення ролі половців у міждинастичних стосунках.

Серед праць російських авторів кінця ХХ – початку ХХІ ст. варті уваги, присвячені політичним зв'язкам окремих країн Центрально-Східної Європи із номадами, роботи В. Шушаріна, О. Майорова, Ф. Успенського та А. Литвиної. Підкреслимо й антропологічні розвідки В. Звягіна, котрий поставив під сумнів наявність монголоїдних рис у сина половчанки князя Андрія, прозваного Боголюбським, реконструйовані Михайлом Герасимовим в 40-х рр. ХХ ст. Напрацювання російської історіографії зосереджені на дослідженні русько-половецьких відносин, а також русько-польських відносин, де половці все ж згадуються епізодично.

З об'єктивних причин значнішими за обсягом є напрацювання польських вчених. Одним із перших фундаментальних для нашої дисертації досліджень є джерелознавчий аналіз «*Annales*» Я. Длугоша проведений А. Семковичем, котрий докладно вивчив та зіставив із іншими джерелами на предмет оригінальності усі наведені до 1384 р. нотатки польського середньовічного автора.

Генеалогія польських володарів, утім у контексті половецьких впливів, відтворена в роботах О. Бальзера, К. Яшінського і Я. Тенговського, генеалогія руських князів – у дослідженнях Д. Домбровського.

Русько-польські відносини у середині ХХ ст. вивчав А.–Ф. Грабський. Зовнішньополітична діяльність П'ястів ґрунтовно представлена у працях Б. Влодарського, Н. Міки. Дослідження польських середньовічних джерел належать Я. Домбровському, Б. Кюрбісовній, Г. Лябуді, С. Соліцькому.

Тема печенізько-польських взаємин відображена у студіях А. Пароня, К. Коллінгера, Л. Тишкевича. Серед сучасних польських археологів варті уваги дослідження В. Швентославського, А. Големб'ювської-Тобіаш. В цілому, заявлена проблематика представлена «між рядками» на тлі ширшого вивчення русько-польських, польсько-угорських відносин, польської археології і топоніміки, генеалогії П'ястів, джерелознавчих студій.

Словацька історіографія до теми представлена дослідженням М. Гомзи «*Угорсько-польської хроніки*» ХІІІ ст. І. Герат вивчав зображення куманів у настінних фресках. З угорської історіографії актуальні розвідки Д. Моравчика, Д. Дьорффі, З. Єкелі. Політична історія половців у регіоні висвітлена у роботах румунського історика В. Спінеї та американського сходознавця П. Голдена. У чеській історіографії половці, поряд з поляками, фігурують у присвячених боротьбі за австрійські землі середини – другої половини ХІІІ ст. працях М. Благової, П. Рохача, А. Кустерніга. В цілому, науковці розглядали половців в контексті ширших студій з історії окремих країн, часто маючи безпосередній стосунок до заявленої теми.

У другому підрозділі «Джерела» проаналізовано використані в роботі першоджерела, основний масив яких географічно походить із земель середньовічної Польщі, значна частина – з Русі, а також сусідніх – Угорського королівства, Богемії та Моравії. Найбільшу групу становлять наративи (аннали, хроніки, літописи). Польська анналістика представлена Малопольськими та Великопольськими анналами. Найважливіші до теми – *«Польська хроніка»* Галла Аноніма, *«Хроніка Польщі»* Вінцентія Кадлубка та його пізнішого коментатора Яна Домбрувки, *«Великопольська хроніка»*, *«Хроніка польських князів»*, *«Аннали або хроніка знаного королівства Польщі»* Я. Длугоша.

Наші дослідження підкріплюють пам'ятки руського літописання – *«Повість временних літ»* (особливо – *«Повість про осліплення Василька Тербовлянського»*), *«Київський літопис»* і так званій *«Галицько-Волинський літопис»*, а також *«Слово о полку Ігоревім»*, в яких передано ставлення до половців літописних авторів.

Серед найвагоміших угорських джерел – *«Діяння Угорців»* Аноніма, *«Угорсько-польська хроніка»*, *«Діяння Угорців»* Шимона Кези, *«Пожонська хроніка»*, *«Композиції угорських хронік XIV ст.»* та *«Угорська хроніка»* Яна Туроці. Цінними для дисертації стали *«Продовжувачі чеського літопису Космаса»*, *«Хроніка Даліміла»* і *«Хроніка»* Пулкави з Раденіна.

З-посеред найдавніших, головно, ромейських джерел, що формували загальне уявлення християнського універсуму про номадів, ми використали трактат *«Про походження і діяння гетів»* Йордана, *«Історію»* Феофілакта Сімокатти, *«Тактику»* імператора Лева VI, твір *«Про управління імперією»* Костянтина Багрянородного та *«Історію»* Іоанна Кіннама. Серед німецьких наративів, окрім коротких згадок анналів X–XIV ст., використано *«Діяння саксів»* Відукінда Корвейського, *«Хроніку»* Тітмара Мерзебурзького, *«Хроніку»* Оттона Фрейзингерського.

Суттєво додало якості нашій роботі використання праць географів і місіонерів, що подорожували середньовічною Європою та Азією. Йдеться про *«Імператорські дозвілля»* англійського автора Гервазія Тільберзького, *«Історію монголів»* італійського місіонера-мінорита Іоанна Плано де Карпіні, а також написані польськими францисканцями *«Звіт»* Бенедикта Поляка та *«Історію татар»* Ц. де Брідія XIII ст. З епістолярної спадщини відзначмо лист єпископа Бруно Кверфуртського німецькому королю Генріхові II про перебіг його місії 1008 р. до печенігів, листи Пшемисла Оттокара і Рудольфа I Габсбурга.

Доповнили перелік джерел твори літературного жанру і художнього мистецтва, як от західноруський народний епос, польські легенди про гунське походження поляків, фрески XV ст. середньовічних костелів Угорського королівства із зображенням так званої *«Легенди святого Володислава»*.

У третьому підрозділі «Методологія» наведено підходи та методи, застосовані для висвітлення теми, виходячи з її специфіки. Аналіз образу половців у польській історичній думці XI–XV ст. потребував використання загальнонаукових та спеціально-історичних методів і принципів, згідно яких сформульовано актуальність дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання роботи, опрацьовано джерела і літературу та окреслено перспективи подальшого дослідження проблеми.

Методологія студій обумовлена специфікою теми та широким спектром проблем міждисциплінарного характеру. Опрацювання джерел та літератури здійснено із застосуванням методів критичного аналізу, порівняння й зіставлення, аналогій. За допомогою *математичних методів статистики та підрахунку* здійснено облік згадок куманів-половців «*Annales*» Я. Длугоша. Використання *історичного методу* дало змогу розглянути тему у конкретному хронологічному та географічному просторі. А завдяки *проблемно-хронологічному методу* здійснено її структурування – від окреслення появи у польських джерелах перших відомостей про угрів та печенігів, а відтак – половців, до проблемного і стереоскопічного відображення образу останніх у польському історіописанні. При дослідженні історії військово-політичних та шлюбних польсько-половецьких контактів ми теж спиралися на використання цього методу. За допомогою *методу картографії* встановлено топоніми на території сучасної Польщі, котрі мають половецьке (а також печенізьке та торкське) походження. *Біографічний метод* допоміг встановити половецьких нащадків серед руських дружин князів з роду П'ястів.

Дослідження здійснено із дотриманням принципів об'єктивності, історизму, логічності та послідовності, соціального підходу, альтернативності.

Для розуміння і сприйняття теми окремим методологічним блоком подано термінологічні, географічні та хронологічні пояснення, обґрунтування використання суміжних аспектів та тем.

У другому розділі «Загальне уявлення про номадів Сходу у Польщі X–XI ст.», який складається із двох підрозділів, проаналізовано перші контакти П'ястів із кочівниками та формування у джерелах відповідної про них рецепції.

Перший підрозділ «Образ угрів у польському історіописанні» присвячено відображенню в польських джерелах угрів «періоду здобуття батьківщини» (*honfoglalás*). Встановлено, що полякам було відоме кочівне минуле угорського сусіда, при цьому акценту на ньому в польських джерелах не робилося. У польських наративах трапляються характерні західноєвропейським авторам згадки угрів під терміном «гуни», але у відсотковому співвідношенні вони були не чисельними. Поява цієї дефініції у польських джерелах засвідчує обізнаність їх авторів з традицією звати угорців гунами. Характерно, що існувала локальна легендарна традиція поєднувати угорського предка зі слов'янізованим образом

Аттіли. Причиною цього вважаємо зацікавленість П'ястів у презентації угрів як рівного собі вже християнізованого сусіда, з котрим на постійній основі відбуваються контакти, втім і шлюбні.

У другому підрозділі *«Польсько-печенізькі відносини доби князя Болеслава I Хороброго (перша чверть XI ст.)»* проаналізовано перші відомі контакти П'ястів із печенігами, а саме участь останніх у походах Болеслава I на Русь 1013 і 1018 рр. На основі коротких згадок джерел про ці події виявлено зверхне ставлення до номадів. В історіографії довгий час існувала думка про причетність місії єпископа Бруно з Кверфурта 1008 р. до печенізької політики Болеслава Хороброго. Ця теза на сьогодні вже не має значної підтримки, але доведеним залишається факт підтримки князем стосунків з єпископом. Аналіз враження місіонера від подорожі до Степу, передані особисто ним у листі до імператора Генріха II, цінний з огляду на чи не вперше джерельно зафіксований контакт представника християнського світу із печенігами. Свідчення Бруно про образ степовиків, сформовані ним як очевидцем, однозначно вплинули на уявлення про них у християнському світі, втім і ранній державі П'ястів.

Аналіз уявлень у Польщі X–XI ст. про номадів засвідчує протиставлення кочівників собі, але при цьому (на прикладі угрів) доведеною вважаємо спробу уподібнити історію осілих кочівників слов'янській.

Третій розділ «Половецько-польські зв'язки XI–XIII ст.», що складається із двох підрозділів та трьох підпунктів, присвячено аналізу згадок половців у польських джерелах. Окреслено усі можливі шляхи взаємодії між кочівниками та П'ястами.

У першому підрозділі *«Відомості про половців у польських джерелах (до Яна Длугоша)»* доведено поінформованість еліт Польщі XI–XV ст. про номадів Сходу, які, втім, не були пріоритетом нотувань, час від час згадуючись у анналах (рочниках) чи хроніках. Польські автори неодноразово нотували появу половців у землях П'ястів, застосовуючи щодо них окреслення, властиві середньовічному історіописанню, але далекі від реальних означень. Окремо проаналізовано вжиті щодо половців аналогії, зокрема ототожнення із античними парнами Вінцентієм Кадлубком, здійснено семантичний аналіз вжитих у джерелах дефініцій. Проаналізовано також відомості про половців та їхні контакти з П'ястами у авторів-іноземців, котрі отримували інформацію з Польщі. До таких належать праці Гервазія Тільберзького, монаха-цистерціанця Альбрика із монастиря Труа-Фонтен, Іоанна Плано де Карпіні та ін.

Другий підрозділ *«Військово-політичні контакти між П'ястами і половцями XI–XIII ст.»* аналізує всі задокументовані польсько-половецькі двосторонні взаємовідносини. У зв'язку із різноплановістю джерельних відомостей про половців у польських джерелах та матеріалах іноземного походження, задля кращого розуміння характеру зв'язків із елітами Польщі, ми

об'єктивно вдалися до висвітлення ролі так званих третіх сторін – володарів Русі чи Угорщини.

У першому підпункті *«Половці у русько-польських відносинах»* зібрано та систематизовано факти участі половців у русько-польських військових конфліктах XI–XIII ст. Відомо, що під час контактування з володарями Європи, згадані номади найбільше підтримували відносини саме з руськими князями, а відтак часто брали участь у війнах, котрі ті вели зі своїми сусідами та між собою. Зокрема, у XI–XII ст. степовики неодноразово долучалися до походів на Польщу князів Василька Ростиславовича, Андрія Володимировича та ін. У *Київському літописі* впродовж 60-х рр. XII ст. декілька разів згадується поляк з походження воєвода Володислав Лях, котрий на службі смоленських Ростиславовичів принаймні тричі в різний спосіб перетинався із половцями. У ході активної боротьби Ольговичів, Романовичів та інших вінценосних родин за Галицьку землю на початку XIII ст. польські еліти неодноразово стикалися із половцями, що перебували на службі руських князів, зокрема Мстислава Мстиславовича. Своєрідним апогеєм окреслених подій стало зіткнення угорсько-галицько-польських сил на чолі з баном Філею, князем Ростиславом Михайловичем та Флоріаном Авданцем із номадами Данила і Василька Романовичів та їхніх союзників у битві під Ярославом 17 серпня 1245 р., що завершилася повною перемогою останніх.

Другий підрозділ *«Половці-кумани та польські князі у боротьбі за австрійські землі (1246–1278 рр.)»* окреслює участь обох сторін у тривалому міждинастичному конфлікті за австрійський престол, що розгорівся 1246 р. зі смертю останнього представника династії Бабенбергів Фрідріха II. У 32-літній боротьбі, окрім чеських, угорських і німецьких володарів, взяли участь польські та руські правителі, а також степовики. Виявлено, що половців задокументовано серед військових допоміжних сил у складі військ угорських королів («кумани») та руських князів («половці»). В окресленому протистоянні польські володарі (головно малопольські й сілезькі П'ясти) занотовані по обидва боки ворогуючих сторін, тому з кочівниками вони мали змогу як взаємодіяти, так і бути супротивниками практично на кожному із етапів цього конфлікту аж до його завершення 1278 р.

У третьому підрозділі *«“Половецька кров” у шлюбній політиці П'ястів»* здійснено перехресний аналіз польсько-руської та русько-половецької матримоніальної політики, на перетині якої віднайдено чотири випадки заміжжя за П'ястами руських наречених, які «за кужелем» мали половецьке походження у другому-третьому поколіннях. Йдеться про Болеслава Кривоустого і дочку великого київського князя Святополка Ізяславовича Збиславу, сина Болеслава Сміливого Мешка та доньку київського князя Всеволода Ярославича Катерину, сина Мешка III Старого Одона та невідому за іменем доньку галицького князя

Володимира Ярославовича, а також мазовецького князя Земовита I Конрадівича та княжну Переяславу, батьком котрої радше був Данило Романович. Ці шлюби засвідчують проникнення до династії П'ястів половецьких впливів. Такий шлях половецько-польської взаємодії дає підстави за іншими аналогами (зокрема видання 1086 р. заміж до Німеччини Євпраксії Всеволодівни) припускати використання у повсякденні предметів побуту, прикрас, одягу та слуг половецького походження, котрі як придане князівен, у різний час прибували до Польщі.

Аналіз польських джерел, усіх доведених та високоймовірних шляхів взаємодії між половцями та П'ястами доводить факт присутності нестабільних, але постійних контактів між ними.

У четвертому розділі «**“Образ половців” у “*Annales*” Яна Длугоша**» проаналізовано свідчення про половців у найбільшому за обсягом наративі середньовічної Польщі. Автор у компілятивній формі підсумував відомості попередників, поєднавши повідомлення про половців польських авторів XI–XIII ст. із руськими, угорськими та чеськими. Немало свідчень унікального характеру, не відображеного деінде в попередні століття. Розділ містить два підрозділи, зокрема *перший «Походження і джерелознавча цінність “половецьких сюжетів” автора»* присвячено визначенню першоджерел Я. Длугоша у частині відомостей про половців та оцінці їхньої інформативності щодо нашої теми. Авторкою визначено, що половці згадуються в його праці 46 разів, з яких 37 – стосується відносин із Руссю та дев'ять – із Угорщиною.

Здійснено аналіз усіх 46-ти «половецько-куманських» записок «*Annales*» Я. Длугоша. Встановлено, що 33 з них перегукуються із руськими літописами, п'ятеро – кореспондуються з угорськими джерелами, два взяті з «*Чеської хроніки Пулкави*», два – із «*Втраченої хроніки*», два – із польського історіописання XII–XIII ст., два – з анналів Траски XIV ст. Спільність інформації перелічених наративів та «*Annales*» частково применшує цінність праці польського автора, як автентичного, у даному випадку, джерела. Його творець слабо орієнтувався у походженні та історії половців-куманів.

Виняток становлять унікальні повідомлення у складі «*Annales*» так званої «*Втраченої хроніки*». Тому, розглядаючи їх як неповторне джерело до історії номадів, слід пам'ятати, що в структурі означеної хроніки Я. Длугош немало перекрутив і додумав. Знання автора про досі невідомий йому народ, не так часто занотований на сторінках праць попередників, у цілому, дозволили передати цілком узагальнений образ половців-куманів, сформований упродовж XI–XIV ст.

У другому підрозділі «*Summa Cumanica “Annales”*» здійснено вичерпний аналіз названих згадок. Незважаючи на те, що більшість інформації Я. Длугош запозичив; вживання ним термінів, тональності, подання означених відомостей говорить про те, який образ у автора формувалася, що із прочитаного він

врахував і вважав за доцільне занотувати, з чим не був знайомий чи не правильно потрактував. Так, із тексту польського хроніста виявлено, що запозичуючи відомості про половців і куманів із різних джерел, він не розумів їхнього спільного походження. Куманів, зокрема, Я. Длугош вважав близькими татарами язичниками, які підтримували з ними зв'язки. З метою встановлення чіткішого бачення подій самим автором, ми, задля порівняння, зіставлення, визначення аналогій та розбіжностей, вдавалися й до цитування суміжних за інформацією джерел.

Аналіз усіх 46-ти згадок половців у «*Annales*» Я. Длугоша показав, що більшість із них запозичені в інших авторів. Хроніст часто з них переписував цілими реченнями. Попри часткову джерельну цінність для теми відомостей його твору, у середньовічному польському історіописанні він став першим, хто не тільки формував власне бачення номадів на ще «свіжій» історичній пам'яті про татар, а й витворив певний узагальнений образ половців.

У **висновках** викладено результати дослідження.

1. Авторкою проаналізовано історіографію та джерела, визначено стан наукової розробки теми. Аналіз засвідчив, що основний масив історіографії обраного предмету студій стосується суміжних тем, головно русько-польських військово-політичних відносин чи міждинастичних шлюбних зв'язків. Окремі аспекти половецької історії на Русі та в Західній Європі, здебільшого на тлі відносин зі Східною Римською імперією (Візантією) та Угорщиною, окрім українських, російських і польських, також цікавили австрійських, англійських, білоруських, литовських, молдовських, німецьких, румунських та угорських вчених.

Джерельна база предмету студій складається із опублікованих упродовж XVIII–XXI ст. джерел. Більшу частину матеріалів становлять наративи (хроніки, аннали, літописи). Образ половців у жодній із польських пам'яток XI–XIII ст. цілісно не відображений, але відчувається поступове до XV ст. його формування через регулярні контакти з ними місцевих еліт та конструювання в цілому історичної пам'яті стосунків із номадами Сходу.

Методологічні засади дослідження включають загальнонаукові та спеціально-історичні методи і принципи, покликані всебічно й об'єктивно висвітлити образ половців у польській середньовічній думці XI–XV ст.

2. Показано, що першими серед кочівників, з якими польські П'ясти познайомилися до появи половців, були угри. Виявлено, що ставлення до них «періоду здобуття батьківщини» (*honfoglalás*) у польському історіописанні суттєво різниться з оцінками пізніших християнських авторів Угорського королівства на чолі з династією Арпадів. Тоді для європейських інтелектуалів кочове минуле угорців відійде в минуле, і, по суті, не впливатиме на *imago* сусіда. Аналіз польських джерел засвідчив, що кочовий період історії угорців цікавив польських хроністів мало. Це пов'язано із тим, що всі хроніки

писалися, коли Угорщина вже була найбільшим королівством так званої «Молодшої Європи», з володарями котрого П'ясти підтримували тісні зв'язки, зокрема й культурні. Тому поляки не вдавалися до детального опису «варварського» періоду історії свого сусіда.

3. Проаналізовано джерела щодо контактів еліт Польщі з печенігами на рубежі X–XI ст. Суперечливою історіографічною спробою на цьому тлі слугував намір частини польських учених пояснити налагодження окреслених двосторонніх контактів за результатами місії Бруно Кверфуртського до них 1008 р. По суті єдиним джерелом, яким вони оперують, є написаний після повернення єпископа зі Степу лист до німецького імператора Генріха II. Його текст відображає створений Бруно образ кочівників, котрим він поділився, перебуваючи при дворі Болеслава Хороброго. Місіонер вважав печенігів диким народом із чорними душами, котрий, однак, можна врятувати хрещенням. Тісні відносини Болеслава I з номадами підтверджуються участю останніх у двох походах князя на Русь 1013 і 1018 рр. Додатковим свідченням двосторонніх контактів слугують залишені печенігами в Польщі топонімічні назви, котрі ми систематизували та картографічно описали.

4. Здійснений аналіз польських джерел XI–XIII ст. довів, що їх свідчення про половців носять розосереджений характер. Перші згадки про них відомі з анналів (рочників), де нотується напад степовиків на містечко Віслицю. Вжиті авторами окреслення передають сприйняття/бачення ними цих кочівників: «поган», котрих пов'язували із уграми, знали їхні назви «кумани» і «половці». Натомість хроністи, не проявляючи надмірного й прискіпливого інтересу до половців, їхню присутність в землях П'ястів нотували доволі часто. До номадів застосовували властиві середньовічним грецькому (візантійському), німецькому, угорському історіописанням означення. Терміном «погани» половців протиставляли собі як «інших» і цивілізаційно «нижчих».

5. Доведено в результаті зіставлення джерельних фактів, що половці та поляки брали участь як союзники і вороги в подіях на Русі, виступаючи то по один, то по інший бік ворогуючих сторін, зокрема у міжкнязівських війнах кінця XI – першої третини XIII ст. В будь-якому випадку між ними відбувався безпосередній, постійний контакт і взаємообмін, значна кількість аспектів яких потребують додаткових міждисциплінарних студій, зокрема археологічних.

6. Встановлено, що номади інтенсивно комунікували з П'ястами під час протиборства за спадщину Бабенбергів протягом 1246–1278 рр. У цьому конфлікті відомі факти участі з одного боку польських князів (головно малопольських і сілезьких), а з іншого половців, серед яких, задля термінологічного відокремлення, занотовані в джерелах кумани названі нами «угорськими». Аналогічно ми переконані у присутності під час ряду кампаній (зокрема 1253 і 1260 рр.) спільно з руськими князями й союзних їм половців. Польські князі

надавали підтримку різним ворогуючим сторонам. Так, сілезькі та опольсько-ратиборзькі – чеському королю Пшемислові II Оттокару, а велико- та малопольські – угорським володарям Белі IV, Стефанові V та Володиславові IV. Відповідно з «угорськими куманами» та «руськими половцями» П'ясти в одних випадках виступали в союзних військах, в інших – як супротивники.

7. Авторкою виявлено чотири випадки шлюбів, які доводять наявність генеалогічних зв'язків польських П'ястів із половецькою аристократією XII–XIII ст. Проаналізовані нами випадки не носять системного характеру, однак є переконливими. Порівняння біографії напів-половецької з походження, виданої заміж 1086 р. до Німеччини Євпраксії Всеволодівни, із відсутністю аналогічних рефлексій у польських джерелах на момент шлюбів представниками династії П'ястів руських князівен пояснюється радше властивою, в цілому, скупою генеалогічною інформацією. Джерела середньовічної доби рідко надавали значення генеалогії «за кужелем». Без сумнівів, польські князі, беручи за дружин руських князівен, володіли інформацією не лише про батьків, а й про матерів та старших родичів пошлюблених. Відтак при дворі П'ястів принаймні протягом наступних кількох поколінь існувало чітке усвідомлення, що в їхніх венах «за кужелем» тече й половецька кров.

8. У результаті ретельного аналізу 46-ти «половецько-куманських» записок «*Annales*» Яна Длугоша нами встановлено, що 33 із них перегукуються зі звітками руських літописів, п'ять – з угорськими джерелами, два взяті з «*Чеської хроніки Пулкави*», два – із «*Втраченої хроніки*», два – із польського історіописання XII–XIII ст., два – з рочника Траски XIV ст. Відповісти однозначно, чи користувався автор безпосередньо декотрими з них (чи з не уцілілих наразі протографів або інших списків) складно.

З інформації, наведеної Я. Длугошем, половці виступають боягузливими, жорстокими здемонізованими варварами, котрі головно дошкуляють Русі. Хроніст XV ст. нічого не згадував про походження половців, тоді як куманів, котрих сприймав за інший народ, вважав спорідненими із татарами. І половцям, і куманам у «*Annales*» притаманна запозичена з першоджерел демонізація. Я. Длугош так перейняв і сформував власний образ кочівника, відштовхуючись від прочитаного ним самим.

Повідомлення «*Втраченої хроніки*» є для «*Annales*» унікальними та особливими. Тому, розглядаючи твір Я. Длугоша як джерело до історії номадів, слід враховувати, що основний матеріал скомпільований, містить перекручені й додумані ним свідчення, які підкреслюють поверховість знань автора про досі невідомий йому народ. Водночас, твір став базовим для авторів XVI–XVII ст., котрі в описі контактів своїх польських предків з кочовиками Степу, відштовхувалися від сформованого Я. Длугошем образу половців, не додавши до нього нічого нового.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях ДАК України:

1. Тымар И. Война и мир в системе русско-половецких отношений конца XI – первой половины XIII вв.: особенности и закономерности // *Colloquia Russica*. Kraków, 2011. Т. 1. S.74–79.
2. Тымар И. Образ половцев в Ипатьевском летописном своде и польских средневековых хрониках // *Colloquia Russica*. Krakow–Bratislava. 2015. Т. 5. S. 103–115.
3. Тимар І. «Половецькі» сюжети в «Анналах» Яна Длугоша : походження та джерелознавча цінність // *Вісник Прикарпатського національного університету*. Серія: Історія. Івано-Франківськ, 2016. Вип. 28. С. 96–104.
4. Тимар І. «Половецька кров» у шлюбній політиці П'ястів // *Галичина : Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Івано-Франківськ, 2017. № 29–30. С. 321–332.
5. Тимар І. І. До питання польсько-печенізьких відносин доби Болеслава I Хороброго // *Гілея: науковий вісник*. Київ : Вид-во «Гілея», 2019. Вип. 149 (№ 10). Ч. 1. Історичні науки. С. 193–197.
6. Тимар І., Волощук М. Образ мадярів-кочівників у польському історіописанні XI–XV століть // *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Історія / гол. ред. Ю. В. Данилець. Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2019. Вип. 2 (41). С. 32–46.
7. Тимар І. Відомості про половців у польських джерелах XI–XIV ст. // *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології : зб. наук. праць*. Чернівці, 2019. Т. 1 (47). С. 64–82.

Публікації, які додатково відображають результати дисертаційної роботи:

8. Тимар І. Половці як союзники галицьких і волинських князів XI–XIII ст. // *Студентські історичні зошити*. Івано-Франківськ, 2011. Вип. 2. С. 40–42.
9. Тимар І. Образ половців в інтерпретації Іпатіївського літопису й польських середньовічних хронік // *Студентські історичні зошити*. Івано-Франківськ, 2014. Вип. 5. С. 57–59.
10. Тимар І. Порівняльна характеристика образу половця-кумана в словацьких джерелах XI–XIII ст. та руських літописах // *III Міждисциплінарні гуманітарні читання: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 6–7 червня 2014 року, м. Київ. Київ, 2014. С. 14–15.

11. Тимар І. Участь половців у військових кампаніях у галицьких землях // Ямгорів : Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах. Снятин, 2015. Вип. 26. С. 128–133.
12. Тимар І. Порівняльна характеристика образу половця-кумана в угорських нарративах XI–XIII ст. та руських літописах // Міждисциплінарні гуманітарні студії. Серія: Історичні науки. Вип. 2. Київ, 2015. С. 13–24.
13. Тимар І. V Міжнародна наукова конференція *Colloquia Russica* «Русь і Центральна Європа в XI–XIV ст.» // Студентські історичні зошити. 2015. Вип. 6. С. 135–136.
14. Тимар І. Звіт з VII-ї Міжнародної наукової конференції *Colloquia Russica* «Русь і світ кочівників» (друга половина IX–XVI ст.) // Студентські історичні зошити. 2017. Вип. 9. С. 104–105.
15. Тимар І. Міжнародна наукова конференція *Colloquia Russica Series II* «Середньовічна Русь: проблеми термінології», 25–27 травня 2017 р., Івано-Франківськ–Галич // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. 2017. № 29–30. С. 372–374.
16. Tymar I. Wokół kwestii obecności Połowców na ziemiach polskich // *Societas Historicorum*. Kraków, 2017. № 73. S. 22–24.

АНОТАЦІЯ

Тимар І. І. Образ половців у польській історичній думці XI–XV ст. –

На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (доктора філософії) зі спеціальності 07.00.02. – всесвітня історія. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2021.

Дисертація присвячена дослідженню сформованого в польських джерелах XI–XV ст. образу половців. Зібрано та проаналізовано всі письмово зафіксовані згадки половців у польських джерелах XI–XV ст. Здійснено їх порівняльний аналіз із джерелами інших країн. Окремо проаналізовано 46 згадок половців-куманів у «*Annales*» Я. Длугоша. Визначено походження кожної з цих згадок та порівняно із першоджерелом, на основі чого виявлено запозичення, помилки, перекручення і власне бачення автором образу кочівників. Окремо розглянуто відомості у польських джерелах про номадів-угрів та печенігів, що послужили основою для формування образу пізніше відомих половців. Для розуміння витоків його формування увагу зосереджено на різних взаємодіях кочівників із землями династії П'ястів: проаналізовано військово-політичні стосунки поляків і половців через зв'язки із Руссю,

Угорщиною, Чехією; досліджено генеалогії П'ястів і Рюриковичів, шлюбні зв'язки останніх із половцями, в результаті чого ідентифіковано чотири випадки шлюбів представників династії П'ястів із нащадками половецько-руських шлюбів у другому й третьому поколіннях; проаналізовано польську топонімію, систематизовано та картографічно зафіксовано назви тюркського походження на території держави П'ястів.

Ключові слова: половці, кумани, П'ясти, джерело, контакти, образ, хроніка, аналіз, аннали, порівняння, князь.

АННОТАЦІЯ

Тымар И. И. Образ половцев в польской исторической мысли XI–XV вв. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук (доктора философии) по специальности 07.00.02. – всемирная история. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2021.

Диссертацию посвящено исследованию сформированного в польских источниках XI–XV вв. образа половцев. Собраны и учтены все письменно зафиксированные упоминания половцев в польских источниках XI–XV вв. Проведен их сравнительный анализ с источниками других стран. Отдельно проанализировано 46 упоминаний половцев-куманов из «*Annales*» Я. Длугоша. Определено происхождение каждого из этих упоминаний и, в сравнении с первоисточником, установлены заимствования, ошибки, искажения, а также собственное видение автором образа кочевников. Отдельно рассмотрены в польских источниках сведения о номадах-уграх и печенегах, послужившие основой для формирования образа позже известных половцев. Для понимания истоков формирования образа половцев внимание сосредоточено на различных взаимодействиях кочевников с землями династии Пястов: проанализированы военно-политические контакты поляков и половцев через связи с Русью, Венгрией, Чехией; исследованы генеалогии Пястов и Рюриковичей, брачные связи последних с половцами, в результате чего идентифицировано четыре случая браков представителей династии Пястов с потомками половецких-руських браков во втором и третьем поколениях; проанализировано польскую топонимику, систематизировано и картографически зафиксировано названия тюркского происхождения на территории государства Пястов.

Ключевые слова: половцы, куманы, Пясты, источник, контакти, образ, хроника, анализ, анналы, сравнение, князь.

SUMMARY

Tymar I. I. The image of the Cumans in Polish historical thought of the XIth-XVth centuries. – Qualifying scientific work as a manuscript.

A thesis for a scientific degree of the candidate of historical sciences (PhD/doctor of philosophy). Specialty 07.00.02. – World History. – Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2021.

The dissertation is devoted to the research on the image of the Cumans (also known as Polovtsy in Slavic tradition) formed in Polish sources of the XIth–XVth centuries. All recorded mentions of the Cumans in Polish sources of the XIth–XVth centuries are collected and analysed. A comparative analysis of them and the sources of other countries is carried out. The analysis of Polish narratives shows that in Poland during the XIth–XVth centuries nomads from the East were not of much interest, they were mentioned sporadically, albeit with the certain frequency. Although the information about them in the annals (yearbooks) is rare, Polish chroniclers without much interest, however, repeatedly noted the presence of the Cumans in the lands of the Piast dynasty, applying to them the descriptions typical of medieval Eastern Roman (Byzantine), German, Hungarian historiography. 46 mentions of the Polovtsy-Cumans in J. Długosz's *Annales* are analysed separately. The origin of each of these mentions is determined and compared with the original source, on the basis of which borrowings, errors, distortions, as well as the late medieval author's own systematised vision of the image of the nomads are identified.

The information from Polish sources about the Ugric nomads and the Pechenegs is considered; it served as a basis for the formation of the image of the later famous Cumans. It is ascertained that the Poles knew the nomadic past of the Hungarian neighbour, and it was not emphasized in Polish sources; on the contrary, there was a local legendary tradition of identifying the Hungarian ancestor with the Slavic Attila. We consider the reason for this is the Piasts' interest in presenting of the Hungarians as the already Christianised equal neighbour, with whom there were constant contacts, including marriages.

The first known contact of the Piast dynasty with the Pechenegs is the participation of the latter ones in the campaigns of Boleslaw I against Rus' in 1013 and 1018. Brief references to these events testify to the disrespectful attitude towards the nomads. The analysis of a missionary's letter to Emperor Henry II, where he personally conveyed his impressions of the expedition to the Steppe, is valuable as it is the first source-recorded contact of a representative of Christendom with the pagan Pechenegs. Bruno's accounts clearly influenced the perception of these nomads in Christendom as well as in Poland.

In order to understand the origins of forming the image of the Cumans, an attention is focused on the various interactions of the nomads with the lands of the Piast dynasty. The military and political relations between the Poles and the Cumans at the intersection of regular ties with Rus', Hungary, and the Czech are analysed. For example, it is found out that the steppe dwellers and the Poles repeatedly met in the territories possessed by the Rurikids, and on different sides of numerous conflicts. This is especially true of the first half of the XIIIth century during the inter-dynastic fight for the land of Galicia. After the death of Frederick I Babenberg on June 15, 1246, in the struggle for Austrian lands, Polish troops were allies with the nomads in several campaigns or enemies of the nomads in some of them. The Cuman units of Hungarian troops were the most active participants in the conflict. The genealogies of the Piasts and the Rurikids, the marital relations of the latter ones with the Cumans, are studied. In this way, four cases of marriages of the representatives of the Piast dynasty to the descendants of the Cumans and Rus' marriages in the second and third generations are identified. Polish toponymy is analysed, the names of Turkic origin in the territory of the Piast state are systematised and cartographically recorded.

Keywords: the Cumans, the Piast dynasty, source, contacts, image, chronicle, analysis, annals, comparisons, prince.

Підписано до друку 17.08.2021 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Друк різнографічний. Умов.-друк. арк. 1,1.
Тираж 100. Зам. 54.

Видавництво «Лілея-НВ»
вул. Незалежності, 18/2, м. Івано-Франківськ, 76018, а/с 250
e-mail: lileyanv@gmail.com

Свідоцтво про державну реєстрацію
суб'єкта видавничої справи ІФ № 8 від 28.12.2000 р.